

Mariusz Michalski
Paweł Łabuz

HANDEL LUDŹMI W UJĘCIU KRYMINALISTYCZNYM

Wprowadzenie do zagadnienia

Handel, jako zjawisko gospodarcze jest niemal tak stare jak ludzkość. Obok tradycyjnych rynków dóbr i usług, jakie znane są w każdym społeczeństwie, istnieje także specyficzny rynek – „żywego towaru”. Używając tego określenia nie ma się na myśli zwierząt, lecz ludzi, którzy niejednokrotnie tak są traktowane przez sprawców przestępstwa. Człowiek, jako przedmiot handlu nie jest wytworem XXI wieku. Od zarania dziejów znane są różne formy tego zjawiska – od handlu niewolnikami w czasach starożytnych, aż po dzisiejsze praktyki handlu kobietami i dziećmi, czy też ludzkimi organami.

Określenie dokładnej skali tego zjawiska nie jest możliwe ze względu na dominującą tu ciemną liczbę przestępstw i znaczny odsetek spraw, które nigdy nie zostały zgłoszone organom ścigania. Warto także pamiętać, że tym procederem trudnią się najczęściej międzynarodowe grupy przestępcze, co wymaga zaangażowania władz kilku lub więcej krajów do współpracy, która – przy rzetelnej i szybkiej wymianie informacji oraz dobrej koordynacji działań – przynosi pożądane efekty.

Poważną barierę w zapobieganiu i zwalczaniu tego typu przestępstw stanowi także niedostateczna wiedza na temat metod jakie stosują sprawcy i mechanizmów, które nimi kierują. Dynamiczny charakter zjawiska oraz ciągle przemiany, którym ono podlega w znacznym stopniu utrudnia dokładne określenie ilości osób zaangażowanych w werbowanie, transport, przechowywanie lub przyjmowanie osób mających być przedmiotem handlu. Niemniej jednak nie można mówić, że zjawisko handlu ludźmi nie istnieje. Media raz po raz prezentują informacje na temat ujęcia osób zajmujących się tym procederem, czy też rozbicia grup przestępczych czerpiących korzyści z handlu ludźmi lub z pracy wykonywanej przez ofiary omawianego procederu na rzecz tych grup. Przestępstwo handlu ludźmi w dużej mierze uwarunkowane jest płcią ofiary. Generalnie rzecz ujmując w większości przypadków ofiarami są kobiety, a sprawcami mężczyźni. Pomimo, iż jest to tendencja dominująca, to praktyka pokazuje także kobiety jako osoby czynnie uczestniczące w handlu ludźmi oraz mężczyzn kierowanych do tzw. obozów pracy – wystarczy tylko wspomnieć doniesienia

z Włoch. W 2006 roku w okolicach włoskiej miejscowości Bari zlokalizowany został „obóz pracy”, w których przebywali polscy robotnicy sezonowi. Współczesny świat podlegający dynamicznym przemianom zarówno w sferze politycznej, gospodarczej i społecznej powoduje, że człowiek żyje w ciągłej niepewności. Okoliczności, które sprzyjają występowaniu, jak i nasilaniu się zjawiska handlu ludźmi, a zwłaszcza kobietami, są różnorodne i ściśle ze sobą powiązane. Jednym z najważniejszych czynników determinujących zjawisko jest bezrobocie i ubóstwo panujące w krajach pochodzenia ofiar. Chęć poprawy sytuacji ekonomicznej swojej rodziny wiąże się z potrzebą podjęcia pracy, co w przypadku braku kwalifikacji aktualnie poszukiwanych na lokalnym rynku pracy powoduje rozpoczęcie przez taką osobę poszukiwań zajęcia w lepiej rozwiniętej części kraju, lub też poza jego granicami. Osoby takie najczęściej decydują się na podjęcie zatrudnienia w charakterze kelnerek, barmanek czy też pomocy domowych – czyli w zawodach, gdzie nie ma konieczności wykazania się odpowiednimi kwalifikacjami czy perfekcyjną znajomością języka obcego. Najczęściej osoba zdobywająca prace poza granicami ojczyzny od razu trafia w szara strefę prawa i na nielegalny rynek pracy. Kobieta zatrudniona „na czarno”, boi się wszelkich kontaktów z lokalnymi władzami w obawie przed czekającymi ją konsekwencjami. Obawa tak jest tak silna, że nawet wówczas gdy padła ona ofiarą handlarzy ludźmi woli pogodzić się z losem niż spróbować wyrwać się z rak przestępców¹.

Rozwiązania prawne

Do tej pory w Polsce definiowano to przestępstwo głównie w oparciu o art. 3 Protokołu² o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Posługiwano się także definicjami zawartymi w decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej (2002/629/WSiSW) z dnia 19 lipca 2002r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi oraz w Konwencji Rady Europy³ w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi. Znaczącym posunięciem krajowej legislacji było wejście w dniu 8 września 2010 r., w życie nowelizacji Kodeksu karnego⁴, która dotyczyła przestępstwa handlu ludźmi. Nowelizacja dokonała trzech zasadniczych zmian w systemie

¹ T. Barański, *Handel ludźmi*, Poznań 2009, s. 33.

² Uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000r. (DzU z 2005 r., Nr 18 poz. 160). Ratyfikacja Protokołu przez Rzeczpospolitą Polską nastąpiła w dniu 16 września 2003 r.

³ Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (DzU z dnia 9 lutego 2009 r.).

⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (DzU Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

prawa karnego. Pierwszą, podstawową zmianą było wprowadzenie definicji handlu ludźmi (art. 115 § 22 kk.) i niewolnictwa (art. 115 § 23 kk.). Drugą – uchylene art. 204 § 4 kk. Oraz art. 253 kk. penalizującego handel ludźmi i nielegalną adopcję i zastąpienie go art. 189a kk. i art. 211 kk.⁵. Ostatnią zmianą była zmiana treści art. 8 PWKK⁶.

Zgodnie z powyższym nie ulega już żadnej wątpliwości, że pod pojęciem „handel ludźmi” należy rozumieć czynności faktyczne, a nie „quasi-cywilnoprawne”, jak również to, iż do realizacji znamion przestępstwa wystarcza pojedyncze zachowanie sprawcy (jedna „transakcja”), dotyczące jednej osoby. Natomiast wprowadzenie w treści definicji wymogu działania „w celu wyzysku” oznacza wymóg zaistnienia zamiaru kierunkowego⁷.

Przestępstwo handlu ludźmi jest niezwykle złożonym i problematycznym zagadnieniem, zarówno z punktu widzenia regulacji krajowych, jak i unormowań międzynarodowych. Na gruncie międzynarodowym próby zdefiniowania i określenia metod walki ze zjawiskiem handlu ludźmi pojawiły się na początku XX wieku. Zakaz handlu kobietami i dziećmi wprowadzony został najpierw Porozumieniem międzynarodowym z 18 maja 1904r. w sprawie zwalczania handlu białymi niewolnikami, a następnie Konwencją międzynarodową z 4 maja 1910r. o zwalczaniu handlu białymi niewolnikami⁸. Obydwa te dokumenty rozumiały pojęcie handlu ludźmi w ten sam sposób. Art. 1 Konwencji z 1910 r. stanowił, iż karze winien podlegać każdy, kto „zwerbował, uprowadził, albo uwiódł nawet za jej zgodą kobietę lub dziewczynę nieletnią dla celów rozpusty”, przy czym za nieletnią uważano osobę poniżej 20. roku życia (paragraf B protokołu końcowego Konwencji). Natomiast art. 2 tejże Konwencji penalizował zwerbowanie, uprowadzenie lub uwiedzenie kobiety lub dziewczyny pełnoletniej dla celów rozpusty. Jednakże w tym przypadku wymagane było dokonanie przy pomocy oszustwa, gwałtu, groźby, nadużycia władzy lub jakiegokolwiek innego środka przymusu⁹.

Tezę tę potwierdzają liczne judykaty¹⁰ i literatura przedmiotu¹¹.

⁵ M. Pomarańska-Bielecka, M. Wiśniewski, *Handel ludźmi – nowelizacja k.k.*, „Edukacja Prawnicza” 2011, nr 1(121).

⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny (DzU Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), dalej jako: PWKK.

⁷ F. Radoniewicz, *Przestępstwo handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 152.

⁸ S. Urban, *Zakaz handlu ludźmi w dokumentach międzynarodowych oraz w polskim prawie karnym*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2012, nr 1(3), s. 56.

⁹ M.J. Sokołowska-Zalewska, *Definicja handlu ludźmi na tle prawa międzynarodowego*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2, s. 85.

¹⁰ Zob. wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2002 r., V KKN 353/00, „Prokuratura i Prawo” 2002, dodatek „Orzecznictwo”, nr 11, poz. 4; wyrok SN z dnia 7 czerwca 2001 r., V KKN 109/99, OSNKW 2001, nr 9–10, poz. 79; wyrok SA w Białymstoku z dnia 24 maja 2004 r., II Aka 66/04, OSAB 2004, nr 2, poz. 30; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 21 marca 2003 r., II Aka 586/03, KZS 2003, nr 7–8, poz. 72; wyrok SA we Wrocławiu z dnia

Oczywistym jest, że zachowanie sprawcze określone terminem „handel ludźmi” może przybierać różny charakter. Orzecznictwo pod pojęciem „handlu ludźmi” rozumie nie tylko transakcje kupna-sprzedaży, czy ewentualnie także zastawu, zmiany, użyczenia lub inne transakcje cywilnoprawne, których przedmiotem jest zwabienie człowieka, ale także dostarczanie innej osoby za granicę w celu uprawiania prostytucji¹², czy też zwabianie, uprowadzanie lub dostarczanie innej osoby bez względu na cel, chyba że działanie to dotyczy handlu niewolnikami¹³, jak również zaferowanie osoby, oznaczenie oceny, przyjęcie zaliczki i stawienie się z osobą¹⁴.

Proceder handlu ludźmi

Od wejścia do Unii Europejskiej Polska stała się atrakcyjnym krajem dla handlarzy żywym towarem. Według szacunków ONZ każdego roku do naszego kraju trafia ok. 15 tysięcy takich osób. To już nie tylko obywatelki byłych republik radzieckich zmuszane do prostytucji i niewolniczej pracy, ale także kobiety z Afryki. Polska stanowi dla handlarzy żywym towarem ważne europejskie ogniwo. Polska, a zwłaszcza Polscy obywatele oferują Unijnym paszport w zamian za różnego typu korzyści nie zawsze finansowe. W zamian za małżeństwo, i automatyczną zgodę na dwuletni pobyt w Polsce, poszukują kobiet. Na polskich stronach internetowych są dziesiątki ofert tzw. „białych małżeństw”. Najbardziej poszukiwane przez Polaków są Ukrainki, Białorusinki i Wietnamki. W preferencjach stawiane są warunki opisane wprost w zamieszczanych ogłoszeniach typu: „...dziewczyna tylko do trzydziestki. Za seks zniżka – 50 procent. Nie chcesz seksu to 20 tysięcy złotych, z seksem raz w tygodniu przez 5 lat małżeństwa 10 tysięcy złotych”¹⁵.

Wielość i różnorodność przestępstw towarzyszących handlowi ludźmi nastręcza organom ścigania problemów w stadium rozpoznania rzeczywistego charakteru przestępstwa oraz właściwej jego kwalifikacji prawnej. Powoduje to zaciemnienie rzeczywistej skali zjawiska tego procederu. Niejednokrotnie postępo-

21 lutego 2003 r., II Aka 586/02, OSA 2003, nr 5, poz. 45; wyrok SA w Lublinie z dnia 29 kwietnia 2002 r., II Aka 330/02, „Prokuratura i Prawo” 2003, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 19; wyrok SA w Lublinie z dnia 18 grudnia 2001 r., II Aka 70/01, „Prokuratura i Prawo” 2002, dodatek „Orzecznictwo”, nr 12, poz. 30; wyrok SA w Krakowie z dnia 8 marca 2001 r., II Aka 33/01, KZS 2001, nr 5, poz. 29; wyrok SA w Krakowie z dnia 25 maja 2000 r., II Aka 71/00, KZS 2000, nr 6, poz. 14.

¹¹ A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3, s. 52

¹² Wyrok SN z dnia 7 czerwca 2001 r., V KKN 109/99, OSNKW 2001, nr 9–10, poz. 79.

¹³ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2002 r., V KKN 353/00, LEX nr 56863.

¹⁴ Wyrok SA w Krakowie z dnia 25 maja 2000 r., II Aka 71/00, KZS 2000, nr 6, poz. 14.

¹⁵ *Polski paszport za seks* – artykuł na stronie

http://londynek.net/wiadomosci/article?jdnews_id=2146 (dostęp z dnia 31.10.2013).

wania przygotowawcze prowadzone w kierunku jednego z wymienionych czynów mają tzw. drugie dno, do którego nie dotarły organy ścigania. Nieznana jest liczba osób, które zidentyfikowane jako np. nielegalni imigranci byli jednocześnie „żywym towarem”.

Ta działalność, szczególnie odrażająca, lecz przynosząca wysokie zyski zorganizowanym grupom przestępczym, uzyskała istotny impuls do dalszego rozwoju po wejściu Polski do Unii Europejskiej, a następnie do strefy Schengen. Nasz kraj, który wcześniej był źródłem osób wykorzystywanych przez nielegalne struktury w Europie Zachodniej i Północnej, stał się obecnie przede wszystkim ośrodkiem tranzytowym i – w coraz większym stopniu – miejscem docelowym. Polskie grupy przestępcze w powiązaniu z grupami na wschodzie i zachodzie Europy zajmują się przede wszystkim organizowaniem „pośrednictwa pracy” dla osób w Polsce bezrobotnych, które są następnie wykorzystywane do nisko płatnej i uciążliwej pracy we Włoszech, Holandii, Wielkiej Brytanii, Szwecji i Norwegii. Odnotowano przypadki zmuszania siłą do wykonywania takiej pracy, a także do popełniania przestępstw – oszustw, kradzieży. Nadal też trwa proceder werbowania kobiet do pracy w seksbiznesie zarówno w sposób jawny, jak i pod pretekstem uzyskania innego zatrudnienia. W związku z wejściem Rumunii i Bułgarii do Unii Europejskiej zmianie uległy trasy tranzytu kobiet ze wschodu na zachód Europy, częściej teraz wiodące przez te kraje¹⁶.

W odniesieniu do handlu ludźmi, w Polsce funkcjonują trzy szlaki handlowe:

- **Szlak wchodniorosyjski**, gdzie mamy do czynienia ze sprzedażą kobiet z Mołdawii, Ukrainy, Estonii do krajów Europy Zachodniej w tym Polski. Dowodem tego są m. in. Kobiety pochodzenia ukraińskiego, mołdawskiego świadczące usługi w agencjach towarzyskich i salonach masażu funkcjonujących na terenie naszego kraju. Niejednokrotnie praca taka na terenie Polski jest etapem przejściowym przed przerzutem do domów publicznych funkcjonujących w krajach Europy Zachodniej.
- **Szlak bułgarski**, gdzie mamy do czynienia z handlem kobietami pochodzącymi z regionów Warny. Jest to tzw. prostytutka przydrożna rozpowszechniona głównie wzdłuż ważniejszych drogowych szlaków komunikacyjnych oraz na peryferiach aglomeracji miejskich.
- Szlak, który w małym stopniu dotyczy Polski – **szlak skandynawski**. Kobiety z tzw. krajów przybałtyckich tj. Litwy, Łotwy i Estonii są sprzedawane do Szwecji i Norwegii. Jest to bardzo drastyczna forma handlu z uwagi na fakt, iż w Szwecji prostytutka jest przestępstwem. Z tego względu kobiety są ukrywane, izolowane, zniewalane. Drugim kierunkiem sprzedaży kobiet z tych krajów są Niemcy. Przerzut następuje w okolicach Świnoujścia i Szczecina z wykorzystaniem sfałszowanych dokumentów.

¹⁶ A. Misiuk, *Centralne Biuro Śledcze. Dziesięć lat doświadczeń (2000–2010)*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2010, s. 23.

Podkreślenia wymaga fakt, iż Polska znajduje się na przecięciu szlaku wschodniorosyjskiego z bułgarskim. W związku z tym należy brać pod uwagę konflikt interesów tych dwóch szlaków handlowych – czyli całych sieci organizacji przestępczych. W chwili obecnej brak jednak sygnałów o eskalacji konfliktu, co uprawdopodobnia przypuszczenie, że organizacje przestępcze działające na obu szlakach doszły do porozumienia i podzieliły rynek.

Jak wykazują najnowsze informacje, handlowi ludźmi sprzyjają coraz bardziej zaawansowane formy i metody rekrutacji kobiet. Międzynarodowe grupy przestępcze w odróżnieniu od organów ścigania dysponują nieograniczonymi środkami finansowymi. Ich działalność jest bardzo dobrze skoordynowana – wykorzystują do swoich przestępczych procedurów najnowsze zdobycze techniki. Obecnie coraz częściej odnotowuje się przypadki zaangażowania w ten przestępczy proceder obywateli polskich za granicą naszego kraju¹⁷.

W działaniu sprawców handlu ludźmi możemy wyróżnić trzy zasadnicze etapy, tj.:

- etap rekrutacji,
- etap nakłonienia („złamania”) ofiary do zamiarów sprawcy,
- etap realizacji zamiaru sprawcy.

Struktura grypy przestępczej:

- **werbownik** – ulokowany w kraju kandydatek, często prowadzący działalność – przedsiębiorstwo (turystyczne, pośrednictwo pracy, importowo – eksportowe) będące przykrywką faktycznej działalności,
- **pomocnicy** – kurierzy – przewoźnicy, osoby zajmujące się przetrzutem (nielegalnym) przez granicę, fałszerze dokumentów,
- **zleceniodawcy** – sutenerzy lub właściciele domów publicznych (agencji towarzyskich), nocnych klubów – są faktycznymi zleceniodawcami wysyłającymi „zamówienia” i finansującymi koszty wyjazdu i podróży.

Z analizowanych spraw karnych wszczętych w Polsce z art. 253 kk. wynika, że sprawcy przestępstw posługiwali się metodami przez:

- zamieszczanie ogłoszeń w prasie oraz Internecie o legalnej pracy dla kobiet w charakterze kelnerek,
- oferowanie ciekawego zatrudnienia,
- oferowanie atrakcyjnych zarobków,
- zapraszanie ofiar do Polski w charakterze legalnej pracy w klubie sportowym,
- zapraszanie ofiar do Polski w charakterze hostess,

¹⁷ Z. Ostrowski, *Doświadczenia policji małopolskiej związane z ujawnianiem i ściganiem procederu handlu ludźmi*, w: B. Hołyst, J. Bryk, I. Malinowska (red.), *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2008, s. 104.

- werbowanie ofiar za pomocą legalnie działających firm,
- organizowanie szkoleń,
- obiecywanie wysokich wynagrodzeń,
- dogodne warunki mieszkaniowe i opiekę rezydenta.

W przypadku handlu ludźmi (kobietami) w celu uprawiania prostytucji można wyróżnić następujące metody działania sprawców:

Metoda „na pracę” – polega na rekrutacji osób kobiet przy pomocy ogłoszeń prasowych lub osobistych kontaktów sprawców. Ofiary są wyszukiwane co do charakteru pracy (np. barmanki, kelnerki, pomocy kuchennej, hostessy, opiekunki do dzieci, striptizerki, itp.), warunków pracy, wysokości zarobków, służą temu fałszywe ogłoszenia prasowe, informacje ustne, a nawet fałszywe umowy o pracę, ofiary są również w całości lub znacznej części pozbawiane zarobków. Oferty często zawierają warunki dotyczące wieku (preferowane są kobiety młode), a nie wymagania co do wykształcenia, doświadczenia, znajomości języków obcych. W zamian oferuje się atrakcyjne warunki pracy, dobre wynagrodzenie, załatwienie wszelkich formalności, korzystne warunki finansowe na starcie (pożyczki na początek itp.).

Metoda „na miłość” – polega na wejściu przez sprawcę w emocjonalne (intymne) związki z ofiarą, sprawca stosuje techniki uwodzenia i zdobycia zaufania ofiary, w przekonaniu której staje się jej partnerem (chłopakiem), a następnie wyjeżdża z nim za granicę, gdzie ma z nim rozpocząć lub jej ułatwić nowe życie, a faktycznie cel jego działania od samego początku jest kryminalny. W metodzie tej szczególną perfidią, jest granie na uczuciach ofiary, co w znacznym stopniu po ujawnieniu faktycznego celu działania sprawcy utrudnia decyzja ofiar (chcących ratować hipotetyczny związek) o zwróceniu się o pomoc do organów ścigania, gdyż może postrzegać sprawę w kategoriach osobistych, a nie przestępstwa.

Metoda uprowadzeń – polega na stosowaniu przemocy fizycznej, pozbawieniu wolności, działaniu od początku wbrew woli ofiary. Metoda ta jest w przypadku Polski dość rzadko stosowaną metodą¹⁸.

W Polsce, od momentu wejścia do Unii Europejskiej, pojawiło się nowe zjawisko, tzw. eurosieroctwo. Dotyczy ono dzieci, których rodzice wyjechali na Zachód do pracy. W kraju dzieci zostają pod opieką krewnych czy znajomych. Coraz częściej dochodzi jednak do sytuacji, gdy dzieci zostają same i starsze muszą opiekować się młodszym rodzeństwem. Często jest ponad ich siły. Ofiary euro sieroctwa to w dużej mierze przyszłe ofiary handlu ludźmi. W Polsce nie ma danych statystycznych dotyczących nieletnich cudzoziemców pozostawionych bez opieki. Nie wypracowano też mechanizmy zbierania danych o tej grupie dzieci. Pokrzywdzone dzieci to w większości przebywające na polskim terytorium, najczęściej bez opieki rodziców lub opiekunów prawnych. Nie mają zapewnione-

¹⁸ P. Łabuz, D. Śniezek, *Handel „żywym towarem” jako działalność zorganizowanych grup przestępczych specjalizujących się w handlu ludźmi*, „Zeszyty Naukowe WSIZiA” 2010, nr 1(11), s. 60.

go stałego miejsca zamieszkania ani stałych środków utrzymania. Ich przyjazd i pobyt w Polsce jest z reguły organizowany przez osoby – które zmuszają je do żebractwa, pracy przymusowej, prostytucji, popełniania przestępstw. Środowisko handlarzy ludźmi jest bardzo hermetyczne, a dziecko samo nie jest w stanie zidentyfikować się jako ofiara. Ono nie ma świadomości, że zostały złamane jego prawa. A swoje uczucia lokuje najczęściej w sprawcy, jest z nim silnie związana emocjonalnie – zwykle jest jedyną osobą, która je nakarmi, ubierze¹⁹.

Dzieci – ofiary handlu wykorzystywane najczęściej są do :

- zmuszane do uprawiania prostytucji,
- używane do produkcji pornografii, rozpowszechnianej także w Internecie,
- zmuszane do żebractwa,
- sprzedawane w formie nielegalnej adopcji,
- wynajmowane do udziału w popełnianiu przestępstw,
- wykorzystywane w handlu organami.

Handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie osób za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą²⁰.

Poza wymienionymi formami handlu ludźmi w Polsce istnieje także dość trudny w zdiagnozowaniu handel ludźmi z wykorzystaniem ich do żebrania. W tym zjawisku należy odróżnić zorganizowane grupy przestępcze zajmujące się werbowaniem osób, głównie matek z dziećmi oraz osób o widocznym kalectwie, a następnie rozlokowywaniem ich w dużych aglomeracjach miejskich w celu żebrania na ulicach od „kast rodzinnych” najczęściej pochodzenia romskiego, które po prostu przyjechały do Polski uzyskiwać zyski z żebrania na ulicach polskich miast. Żebraczy biznes przynosi dość duże zyski finansowe przy niskim nakładzie, gdzie osoby zwabione w swoim kraju dobrze płatną pracą za granicą są uzależnione od swoich „dobroczyńców”, którzy bezwzględnie wykorzystują ich niejednokrotnie zmuszając do wyżebrania określonej sumy pieniędzy. Wykorzystywane w tym procederze dzieci faszzerowane są lekami uspokajającymi, żeby mogły spokojnie godzinami leżeć obok matki na chodniku. Bardzo często są głodzone, bo osoba głodna jest smutniejsza, apatyczna, łatwiej wzbudza litość. Osoby takie są bite, zastraszane i często mieszkają w kilkunastoosobowych pokojach tanich noclegowni bez możliwości kontaktu z osobami z zewnątrz oraz bez dokumentów tożsamości.

¹⁹ G. Bartuszek, *Bez skrupułów*, „Magazyn Policja 997” 2009, nr 50, s. 13–14.

²⁰ Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r. (DzU z dnia 27 kwietnia 2007 r., Nr 76, poz. 494).

Taktyka kryminalistyczno – śledcza

Osoby, które ucierpiały wskutek handlu ludźmi, w różny sposób odnoszą się do swojej sytuacji procesowej, w której występują przeciw w charakterze ofiary. Wpływ na to mają takie czynniki, jak: warunki wychowania, miejsca zamieszkania, rodzaj temperamentu, relacje między członkami rodziny, najbliższe otoczenie, efektywność rehabilitacji, wywieranie nacisku, przez członków grup przestępczych zapewnienie bezpieczeństwa, jakość pomocy prawnej, długotrwałość śledztwa, stosunek funkcjonariuszy Policji oraz Sądu do ofiary.

Jak pokazuje praktyka śledcza oraz sądowa, ofiary z zasady dzielą się na dwie podstawowe grupy:

1. osoba poszkodowana, która nie uznaje się za ofiarę,
2. osoba poszkodowana, która nie uznaje się za ofiarę²¹.

W kontekście prawno – karnych odniesień do zwalczania i wykrywalności przestępstw handlu ludźmi bardzo ważne są prowadzone niejednokrotnie kilka miesięcy lub dłużej czynności operacyjno – rozpoznawcze dotyczące pełnego rozpoznania całokształtu grupy przestępczej zajmującej się tym procederem, ustaleniem jej struktury, roli poszczególnych osób w tym procederze (zleceniodawców, werbowników, przewoźników itp.) oraz pełnej personalizacji sprawców jak i ofiar tego przestępstwa.

Związane z procesem karnym czynności operacyjno-rozpoznawcze nie są czynnościami procesowymi, co powoduje szereg konsekwencji zarówno prawnych, jak i kryminalistycznych. Czynności te utrwalane są za pomocą dokumentacji nieprocesowej, np. notatek służbowych, których odczytanie na rozprawie napotyka szereg przeszkód formalnych wynikających z prawa dowodowego. Informacje uzyskane w trakcie czynności operacyjno-rozpoznawczych z osobowych źródeł dowodowych wymagać będą „procesowego przetworzenia” poprzez przeprowadzenie czynności przesłuchania²².

W czasie prowadzenia każdego rodzaju postępowania przygotowawczego, w celu ustalenia sprawcy i udowodnienia mu sprawstwa, czynności procesowe skupione są na znalezieniu i procesowym udokumentowaniu dowodów winy. Prowadzić postępowanie przygotowawcze w sprawie w której sprawca jest nieznan, większość czynności procesowych dokonuje się w celu znalezienia takich dowodów, które wskazywałyby sprawcę przestępstwa. Czynności prowadzone w tym kierunku są wielowątkowe. Dość często zdarza się, że podejmowane czynności w jakiejś wersji oddalają prowadzącego postępowanie od ustalenia sprawcy, myślą lub kierują go w tzw. „ślepią uliczkę”. Skutkiem tego jest wydłużenie czasu postępowania, który niejednokrotnie nie daje żadnej gwarancji na uzyskanie pozytywnego rezultatu. Bardzo skutecznym narzędziem w kwestii dowodowej ta-

²¹ A. Babiak, *Osobliwości przesłuchiwanie ofiar handlu ludźmi*, „Przegląd Policyjny” 2009, nr 3(95), s. 51.

²² A. Posytek, *Wartość dowodowa czynności operacyjno-rozpoznawczych*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 26.

kiego postępowania karnego, którego przedmiotem może być działalność zorganizowanej grupy przestępczej zajmującej się handlem ludźmi jest świadek koronny²³ lub inne procesowo udostępnione materiały jak przykładowo kontrola operacyjna.

Konkluzja

Handel ludźmi jest nazywany współczesną formą niewolnictwa, jednak to stwierdzenie nie wyraża całej treści tego zjawiska. Handle ludźmi to także jedna z najcięższych zbrodni, w wielu krajach zagrożona najsurowszymi karami pozbawienia wolności. Penalizacja tego zachowania jest wyrazem przekonania, że czynienie z ludzi przedmiotu handlu stanowi naruszenie elementarnych zasad leżących u podstaw organizacji współczesnego świata; to także poważne naruszenie praw człowieka²⁴.

Pomimo niewątpliwych sukcesów odnoszonych przez służbę kryminalną w zwalczaniu przedmiotowego proceduru nadal istnieje wiele obszarów, które wymagają podjęcia zdecydowanych i systemowych działań. Dotyczy to głównie takich form zjawiskowych handlu ludźmi jak: praca przymusowa, zmuszanie ofiar do żebractwa, wyłudzenie udzielanych i wypłacanych Polakom, poza granicami naszego kraju, kredytów i świadczeń socjalnych, czy handel narządami ludzkimi, a także przestępstw związanych z handlem dziećmi (nielegalną adopcją). Nie należy zapominać również o tym, że przestępczości handlu ludźmi towarzyszą nieodłącznie inne rodzaje przestępczości, głównie przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przestępstwa narkotykowe²⁵.

Słowa kluczowe:

przestępstwo, handel ludźmi, „żywy towar”, zapobieganie, zwalczanie, struktura grupy przestępczej, metody działania sprawców.

Streszczenie:

Pomimo niewątpliwych sukcesów odnoszonych przez służbę kryminalną w zwalczaniu przedmiotowego proceduru nadal istnieje wiele obszarów, które wymagają podjęcia zdecydowanych i systemowych działań. Dotyczy to głównie takich form zjawiskowych handlu ludźmi jak: praca przymusowa, zmuszanie ofiar do żebractwa, wyłudzenie udzielanych i wypłacanych Polakom, poza granicami naszego kraju, kredytów i świadczeń socjalnych, czy handel narządami ludzkimi, a także przestępstw związanych z handlem dziećmi (nielegalną adopcją). Niniejszy artykuł stanowi szerokie omówienie tytułowego zagadnienia. Autorzy nie uciekają w swoich rozważaniach od tematyki społecznej towarzyszącej omawianemu zjawisku.

²³ P. Łabuz, *Przestępstwo „handlu ludźmi” w polskim procesie karnym*, „Prokurator” 2010/2011, nr 4(44)–1(45), s. 50–51.

²⁴ S. Urban, op. cit., s. 70.

²⁵ M. Romanowski, *Handel ludźmi w Polsce – rys historyczny i wyzwania stojące przed polską policją*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 2010, nr 6–7.

Summary:

Despite the undoubted successes of the service in the fight against the crime of trafficking, there are still many areas that need decisive and systemic action.

This applies mainly to the following forms of trafficking: forced labor, forced begging, Poles claiming benefit outside Poland, trade in human organs and related crimes against children (illegal adoption). This article provides a broad overview of the subject. The authors also discuss social issues connected to the discussed phenomenon.